

NORMATĪVI

Interpretācijas brīvība

1820 uzņēmējiem līdz šā gada 1. maijam jāizveido iekšējās trauksmes celšanas sistēma, taču soda sankciju par šīs prasības neizpildi nav, un arī prasības ir izplūdušas

2018. gada oktobra nogalē Valsts prezidents Raimonds Vējonis izsludināja Trauksmes celšanas likumu, kurā ir definēts, par ko var celt trauksmi, kas ir trauksmes cēlētājs, kāda ir šo personu un viņu radnieku aizsardzība, kā arī izvirzītas prasības darba devējiem, kuriem ir vairāk nekā 50 nodarbināto, izveidot iekšējās trauksmes celšanas sistēmu. SIA *Lursoft* dati rāda, – pēc 2017. gada pārskatiem Latvijā bija 1820 uzņēmumu, kuriem bija vairāk par 50 nodarbināto. Iespējams, ka līdz šā gada 1. maijam, kad spēkā stāsies jaunais likums, šādu darba devēju skaits būs citādāks. Vairāki DB aptaujātie uzņēmēji atzīst, ka iekšējās trauksmes celšanas sistēmas aizmetņi jau sen ir, taču ir jautājums, vai tie atbilst likuma prasībām. Tiesa, daži aptaujātie izteicās, ka par šo jautājumu vēl jādomā un arī laiks sagatavoties vēl jau ir.

Liela brīvība

«Daļai no Latvijā strādājošajiem uzņēmumiem jau ir izveidota iekšējās trauksmes celšanas sistēma, jautājums ir par tās atbilstību Latvijas likuma prasībām,» skaidro ZAB *Sorainen* partnere Ieva Andersone. Viņas praksē ir trīs kompānijas (visas ar ārvalstu kapitālu), kuras lūgušas izvērtēt tajās esošās sistēmas atbilstību un piemērošanas nianses ar prasītājiem. «Valsts kanceleja tuvākajā laikā ir solījusi publicēt vadlīnijas iekšējās trauksmes celšanas sistēmām pie darba devējiem, savukārt likums prasa nodrošināt darbiniekiem iespēju droši (pastkaste, e-pasts, tālruņa numurs) ziņot par pārkāpumiem un garantēt viņiem aizsardzību. Gan sākot darba tiesiskās attiecības, gan to laikā darbinieki par šādas sistēmas eksistenci un tās izmantošanas iespējām ir jāinformē (tieši tāpat kā ar darba kārtības un drošības pasākumiem – informējot, ar e-pastu, ar uzlīmēm un atgādinājumiem darba vietā, sienasavīzē utt.),» uz jautājumu, vai nebūs vēl kādas detalizētākas informācijas par to, kādai tad jābūt iekšējās trauksmes celšanas sistēmai pie darba devējiem, atbild I. Andersone. Viņa nenoliedza, ka Trauksmes celšanas likums ir vispārīgs un tajā esošās normas var īstenot dažādi. «Svarīgākais ir panākt, lai katrā uzņēmumā, kurā strādā vairāk nekā 50 cilvēku, būtu izveidota iekšējās trauksmes celšanas sistēma,» akcentē eksperte.

Likumdevējs nav izvirzījis kādas prasības vai nosacījumus atbildīgajam par uzņēmuma iekšējās trauksmes celšanas sistēmu. «Jā, likums to neliedz,» uz jautājumu, vai uzņēmuma īpašnieks vai valdes loceklis var nozīmēt pats sevi par uzņēmuma iekšējās trauksmes celšanas kontrolpunktu, kurā darbinieki var ziņot, atbild I. Andersone. Nav nekāda lieguma likumā, kas neļautu īpašniekam, uzņēmuma vadītājam, struktūrvienības vadītājam vienlaikus arī pildīt iekšējās trauksmes celšanas ziņojumu saņēmēja funkcijas. Taču šādā situācijā rodas jautājums, vai darbinieki cels trauksmi par

VIEDOKLIS

Āži nevar būt dārznieki

Ilmārs Poikāns, IT speciālists (pazīstams arī kā Neo):

No trauksmes cēlēja viedokļa īpaši svarīga ir pārlicība, ka viņš tiks pasargāts, kad pret viņu vērsīsies viņa rīcības dēļ. Dīvēl pārāk bieži ir gadījumi, kad atbildīgās personas izvēlas «nošaut ziņnesi», nevis atrisināt atklāto problēmu. Tas nozīmē, ka trauksmes cēlētājam jānodrošina celt trauksmi anonīmi, caur kanālu, kuram viņš uzticas, vajadzības gadījumā nodrošinot viņam juridisku un pat finansiālu atbalstu. Ja uzņēmuma iekšējai trauksmes sistēmai darbinieki neuzticas, piemēram, «zivs ir sapuvusi no galvas» vai «āži ir iecelti par dārzniekiem» – uzņēmumā augstākajā līmenī apzināti pārkāpj likumus, izvairās no problēmu risināšanas, ieinteresētās personas izskata trauksmes celšanas ziņojumus, tad trauksmes cēlētājiem noteikti jābūt iespējai to darīt ārpus uzņēmuma sistēmas, kas arī būs iespējams. Manā skatījumā, normāli pārvaldītā uzņēmumā, kurā īpašniekiem un vadītājiem ir vēlme jau kompānijas iekšienē atklāt un atrisināt kaut kādas problēmas, pēc būtības jau ir dabiski izveidojusies vai izstrādāta iekšējās trauksmes celšanas sistēma. Tāpēc šādiem uzņēmumiem nevajadzētu sagādāt problēmas ar relatīvi nelielu piepūli pieskaņoties jaunā likuma prasībām, kuras dod diezgan lielu brīvību. Grūtāk būs tiem uzņēmumiem, kuri nevis risina atklātās problēmas un novērš to atkārtotošanās nākotnē, bet meklē vainīgos un soda tos, kas pagādās.

notiekošo uzņēmumā, ziņojot tā īpašniekam vai tā ieceltiem pārvaldniekiem, un vai tas ir labākais risinājums, kas nodrošina potenciālo trauksmes cēlēju (arī par tiem, par kuriem ziņo) aizsardzību. «Atslēgas vārdi ir «droši ziņot» un «garantēta trauksmes cēlēja aizsardzība,» uzsver I. Andersone. Viņa arī norāda, ka uzņēmuma iekšējā trauksmes celšanas kontrolpunkta atbildīgajam ir jāspēj izvērtēt iesniegto ziņojumu. «Tas to nenozīmē, bet būtu labi, ja tāda kvalifikācija būtu,» uz jautājumu, vai šim cilvēkam būtu jābūt ar juridiskajām zināšanām, atbild I. Andersone. Viņa gan piemetina, ka trauksmes cēlēja ziņojumos var būt arī tehniskās lietas, kas maina, piemēram, preparāta iedarbību vai ko citu.

Vairākas iespējas

«Trauksmes celšana ir iespējama, ne tikai un vienīgi izmantojot konkrētā uzņēmuma izveidoto trauksmes celšanas kontrolpunktu. Tas ir tikai viens no kanāliem. Līdztekus būs arī Valsts kancelejas izveidotais, kā arī jau visu laiku pastāvošie nodokļu administrācijas, KNAB, prokuratūras, policijas, Pārtikas un veterinārā dienesta ziņojumu pieņemšanas punkti,» tā saka I. Andersone.

Lai palielinātu darba devēju priekšniecības uzticību, trauksmes cēlēju kontrolpunkts var tikt veidots kā ārpalpojums. «Šādu iespēju likums neliedz, bet, vai tāda tiks izmantota, ir grūti sacīt,» viņa teic. Jāņem vērā, ka ir vairākas iespējas, kas varētu pildīt šādu pakalpojumu, turklāt no izpildītāja personas, un jo īpaši tās saistības ar konkrēto uzņēmumu, var būt ļoti atšķirīgs skats. Piemēram, uzņēmums trauksmes celšanas kontrolpunkta funkcijas uztic ar tā īpašniekiem, vadītājiem nesaistītām personām – tā ir viena situācija, pavisam cita – ja tās ir saistītas personas. «Jā, tas ir iespējams,» uz jautājumu, vai ārvalstu kompānijām, kurās pastāv trauksmes cēlēju kontrolpunkti, kaut arī tie atrodas ārzemēs, tos var ieskaitīt kā Latvijas prasībām atbilstošus, atbild I. Andersone. Viņa gan atgādina, ka trauksmes

Uzņēmumā jau daudzus gadus darbojas, nosacīti sakot, trauksmes celšanas likumā prasītās sistēmas aizmetņi – kastīte, kur darbinieki var ievietot savus jebkāda veida ziņojumus, ir cilvēks, kurš nodarbojas ar darbinieku visu veidu jautājumiem, un ir arī kvalitātes kontroles sistēma,

NORMUNDS SKAUGĪS,
SIA LĀČI ĪPAŠNIEKS.

celšanas kontrolpunkta atbildīgajam būs ne tikai jāsniedz informācija attiecīgajā iestādē, bet arī jānodrošina personai (arī tās radniekiem), kura cēlusi trauksmi, anonimitāte. Vienlaikus paliek jautājums, kas notiek gadījumos, kad uzņēmuma trauksmes cēlēja kontrolpunkta atbildīgais ir nonācis slimnīcā, devies komandējumā uz ārzemēm vai arī ir atvaļinājumā. Sapemtais ziņojums ir jāizvērtē pēc iespējas ātrāk, un tādējādi faktiski šādās dzīves situācijās ir vajadzīgs dublieris trauksmes celšanas uzņēmuma punkta atbildīgajam.

Aizmetņi jau ir

«Likumu esmu izlasījis, arī ar tajā esošajām normām un prasībām esmu iepazīnies,» teic SIA *Lāči* īpašnieks Normunds Skaugis. Uzņēmumā tiek nodarbināti aptuveni 250 strādājošie, un tajā jau ir elementi, kuru izveidi kā obligātu pieprasu likums. «Uzņēmumā ir kvalitātes vadības sistēma, un tā kontrolē, kā tiek ievēroti visi procesi, vai nav kādas atkāpes; tāpat kopš 2012. gada ir vēstulju kastīte, kurā jebkurš darbinieks var ievietot savu ziņojumu par to, kas un kā notiek uzņēmumā, konkrētajā iecirknī, arī par savu tiešo vai netiešo priekšniecību. Šos ziņojumus izskatu pats personīgi,» stāsta N. Skaugis. Viņš arī norāda, ka uzņēmumā trauksmes celšanas jomā atbildīgā varētu būt personāla daļas vadītāja, kura jau pašlaik ir sava veida kontrolpunkts, kur darbinieki vērsas teju vai visos dzīves gadījumos. «Vēl konkrēta saruna nav bijusi, bet, tā kā personāla daļas vadītāja būtībā jau ir sava veida uzticības persona, tad šāds risinājums ir loģisks,» uz jautājumu, vai jau bijusi saruna ar konkrēto cilvēku, atbild N. Skaugis. Viņš arī norāda, ka darbinieki par ziņojumu rakstīšanu sodīti netiek. «Trauksmes celšanas būtība ir valsts interešu ievērošana gan attiecībā uz godīgu nodokļu nomaksu, gan uzņēmējdarbības vidi, un valstij ir jāpilda savas funkcijas,» skaidro N. Skaugis. Uzņēmumā jau daudzus gadus darbojas princips – godīgs darbs un nodokļu no-

maksa (*Lāči* 2017. gadā samaksāja vairāk nekā divus milj. eiro), vienlaikus godīgs skats pircēju acīs.

Pagaidām nesodīs

Lai arī ir prasība līdz 1. maijam izveidot iekšējās trauksmes celšanas sistēmu, nekāda soda par šīs prasības ignorēšanu nav. «Pašlaik ne administratīvo pārkāpumu kodeksā, ne pašā likumā sods nav paredzēts,» akcentē I. Andersone. Taču agrāk vai vēlāk attiecīgs sods tiks ieviests.

Interesanti, ka tajā pašā laikā par trauksmes cēlētājam nelabvēlīgu seku radīšanu būs paredzēta administratīvā atbildība – līdz 1. februārim Ministru kabineta bija jāiesniedz Saeimai attiecīgie grozījumi Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā. Aizliegumu sodīt darbinieku par to, ka viņš izmantojis savas tiesības, jau tagad paredz arī Darba likums. Savukārt, lai aizsargātu pret trauksmes celšanas dēļ personai radītām nelabvēlīgām sekām, piemēram, atbrīvošanu no darba, pazemināšanu amatā, atvaļinājuma nepiešķiršanu, likums paredz valsts nodrošinātu juridisko palīdzību, atbrīvojumu no tiesāšanās izdevumiem, pagaidu aizsardzību civilprocesā un administratīvajā procesā tiesā, kā arī atbrīvošanu no juridiskās atbildības un atbilstošu atlīdzinājumu par zaudējumiem vai personisko un arī morālo kaitējumu.

Par 15 pārkāpumiem

DB jau vēstīja, ka likums paredz ikvienam celt trauksmi par pārkāpumiem (apdraudējumu) sabiedrības vai tās daļas interesēs, ja šī informācija gūta saistībā ar darba pienākumu veikšanu un persona to pamatoti uzskata par patiesu par tādiem pārkāpumiem kā korupcija, krāpšana, amatpersonu bezdarbība, nolaidība vai ļaunprātīga dienesta stāvokļa izmantošana, izvairīšanās no nodokļu nomaksas, valsts naudas un mantas izšķērdēšana, sabiedrības veselības, būvniecības, vides, pārtikas, darba drošības, sabiedriskās kārtības apdraudējums, kā arī cilvēktiesību pārkāpumi, pārkāpumi publisko iepirkumu jomā un finanšu un kapitāla tirgus sektorā, konkurences tiesību pārkāpšana. Paredzēts, ka apzināti nepatiesu ziņu sniegšana, informācijas, kas satur valsts noslēpumu, izpaušana un ziņošana tikai par personīgu interešu aizskārums nebūs uzskatāma par trauksmes celšanu. Par to arī tiks paredzēta administratīvā atbildība. «Tas novērš iespēju, ka trauksmes celšana tiek izmantota, lai darbinieks ar šādu rīcību sevi pasargātu no personīgās ieinteresētības ierībt darba devējam vai uzņēmuma vadītājiem,» norāda I. Andersone. Ir gan jautājums par to, cik daudz darbinieku trauksmi cels, izmantojot tieši savu uzņēmumu sistēmu. «Īpašos gadījumos, ja objektīvu iemeslu dēļ nav iespējams izmantot nevienu no trauksmes celšanas mehānismiem, ir iespēja trauksmi celt arī publiski – izmantojot radio, TV, sociālos medijus,» viņa norāda.

Māris Ķirsons